

تورک پوردی

نومرو ۲

تشرین ثانی ۱۳۴۰

جلد ۱

وهایلار

— ۱ —

باشلانغیج

سکزنجی عصر میلادیده نشوونمایه باشلامش اولان عرب فلسفه‌سی اون اوچنجی عصر دن اعتباراً سقوطه اوغرامشدر . عرب فلسفه‌سنک تکامل دوری ایسه طقوزنجی عصرده در . بودورک فیلسوف خلیفه‌لرندن المأمون (۸۱۳ - ۸۳۳) و اونک خلیف و برادرى المعتصم (۸۳۳ - ۸۴۲) و والائق (۸۴۲ - ۸۴۷) دورلرنده عرب فلسفه‌سی کماله واصل اولمشدی . بوتکامل دورنده فلسفه و او یار دیمجی اولان فلزده دائر پک چوق اثرلر یونان و دیگر لسانلردن عربجه یه ترجمه ایدلمش اولونمش و متعدد اسلام علماسی طرفندن ده مختلف فلزده عائد مستقل اثرلر وجوده کتیرلمشدر . بوکى آثار فیه‌نک وجود بولماسی اسلاملارک دینی طرز تلقیلرینه و دینی فکرلرینه ، حتی اعتقادات باینده ده دورلومذهبلرک نشوونما بولماسته بر سبب تشکیل ایتمشدر .

برچوق ملتلر ، بالخاصه ایرانلیلرله سوریه‌لیلر اسلامیتی رسماً قبول ایتد اکن صوکرده کندی مدنیت و ملتلرندن و عنعنوی دینی سجیه‌لرندن فراغت ایتمه‌شلر بالعکس اسلامیتی کنیدیلرینک بوکى عنعنوی منقوله‌لریله تألیف ایتمهک چالیشمشاردر . بوده دینی افکارده اعتقادیات باینده اختلاف و تذبذبى موجب اولمشدر . دیگر طرفدن بودا و برهمن مدنیتندن عبارت اولان هند علوم و فلسفه‌سی ده کندی تأثیرینی اجرا ایتمشدر .

اسلام علماسنک برقمسى افلاطون فلسفه‌سنی و دیگر برقمسى ده دیگر فیلسوفلرک فلسفه‌لرینی ترجمه ، شرح و ایضاحله اشتغال ایتشلر و بوندن دولابى مختلف فلسفه مذهبلری شکل ایتمشدر . بونک نتیجه‌سنده هر فرقه اتساب ایتمش اولدینی فلسفی مذهب تأثیرنده دین اسلامى شرح و تفسیر ایتمشدر .

ہلوتین فلسفہ سی و ہندیلر دن تلقی اولونش بودا و برہمن مدنیقی تأثیرندہ وحدت وجود و فنا فی اللہ و ترک دنیا دن عبارت اولان تصوف وجود بولمشدر . و نہایت اہل تصوف بر طاقم طریقہ انقسام ایدہرک عمومی اسلام عالمندہ دوریشلک و دنیا دن اعراض فکری دوغور مشلردر . تصوف ہر ملتندہ اولدینی کبی دوغربدن دوغری یہ اسلامیتک اورتودوقسیسندن [۱] عبارت اولان شکل اصلیندہ قارشی علناً مجادلہ یہ باشلاماش ایسہدہ کندینک ایجہ و معنوی تأثیری سایہ سندہ اسلام عوامنک روحارینہ نفوذ ایتش و کندینی قبول ایتدیرمشدر .

اسلامیتک اورتودوقسی اعتقادات و احکامہ قارشی مجادلہ یہ باشلایان مذهب ایسہ یونان و ایران فلسفہ و مدنیقی تأثیریہ وجود بولش معزلہ مذہبدر . بومذہب المأمون زمانندن [۸۱۳ - ۸۳۳] جوق اول ، حتی خلافت عباسیہرہ انتقالنندن مقدم تشکل ایتش ایسہدہ قوت بولماسی المأمون دورندہدر . عباسیلرک ایران مدنیقیہ او یغون اولاراق تشکل ایدہن معزلہ لکی دولتک رسمی برمذہبی اولاراق قبول ایتہلرینکدہ سیاسی و اجتماعی مختلف تاریخی سبیلری وارددر . معزلہ مذہبتک مؤسسسی [۷۴۸ سنہ سندہ وفات ایدہن] بصرہ لی واصل بن عطاءدر . بو ذات حسن بصرینک اسلامیتک شکل اصلینسی [اورتودوقسیسی] تلقی ایدیان مسلکندن اعتزال ایتمشدر . انسانک اختیار و ارادہ سبہ قرآنک مخلوقیتی یا خود حدث و ازلیلیکی و قرآنک ہر ہر آیت و حتی ہر ہر حرفنی ظاہرنجہ بلا تفسیر قبول ایدوب ایتہمک مسئلہ لر یلہ مناسبہ دار اولان بو [اعتزال] اسلام اورتودوقسیسندن عدول و انحراف عد ایدلشددر . کیت کیدہ بومذہب نزاعلری اسلاملر ایچر وسندہ مختلف فکرلر تولید ایدہرک تشتت و تذبذب موجب اولمشدر . ذاتاً اساس تشکلندہ سیاسی و ملی مقصدلر دن خالی اولیان بومذہب کیت کیدہ سیاسی برفرقہ شکیلی آلمشدر .

معزلہ مذہبی تسمیہ اولونش بو مذہبہ اسلامیتدہ دوغمش دیکر متعدد مذہبلر بصرہ لی حسن و اونک شا کردلری طرفندن تمثیل اولنان حق مذہبندن برانحراف تلقی ایدلش و بومذہبلر سالککری بدعت و ضلالت اربابندن عد ایدلشددر .

[۱] اورتودوقسی کیمسی اسلامیتک مذہبلرہ انقسامندن اولکی شکیلی معناسندہ قوللاندیم .

عباسيلر دورنده اعتقادى مسئلهلرده بۇگون دىخى اسقولاستىق دوشونجهلردن تلىق ايتديكمز كلام منازىرلرى دوام ايدىر كن فنى بر اسلام حقوقى وجوده كىترىمك خصوصىلارده بويوك بر فعاليت ابراز اولونمشدر . فنى بر اسلام حقوقى وجوده كىترىلر كن روما ، حتى ايران حقوقندن دىكر اسلام ملتارك قانون عرفلارندن استفادە اولنديغنده شېه يوقدر . ذاتاً مختلف ملتلردن تشكىل ايتىش عباسيه دولتىك بقا و دوامى ايجون مملكتده عدالتك اجراسنه واسطه اولاجق بويولده بر حقوقك وجودى ضرورى و لازمدى .

ايشته بو ضرورت نتيجهسندە متعدد عالملر بويابده بويوك برسى و فعاليت ابراز ايشلر بونك نتيجهسندە مختلف مذهبلى ميدانه چيقمشدر . فقط مختلف اسباب سياسيه واجتماعيه تاثيريله صواب - طوغرى مذهبلى اولارى قبول ايدىلش اولان حنى ، شافى ، مالكى و حنبلى مذهبلىرندن باشقىسى دوام ايدىمەمشدر . يحيى ابن آدم (ميلادى ۸۱۸ دە وقات) وسفيان الثورى (۷۱۵ - ۷۷۷ م) و داود الزهرى (۸۸۳ م دە وقات) كىي متعدد مذهبلى تشكىل ايتىش ايسهده مختلف اسبابه مبنى دوام ايدىمەمشلردر .

اهل السنة و الجماعة مذهبلىرى تشكىل ايدىن درت مذهب ايجرىسندە اسلام حقوقنده عقل و فكره كنىش بر صلاحيت و حرىت و يرهن مذهب حنفيه مذهبيدر . بونك ايجوندر كه بومذهب (رأى و قياس مذهبي) ناميله شهرت بولمشدر . اسلام حقوقنده عقل و فكره بك آرز بر صلاحيت بخش ايدىن مذهبلى ايسه مالكى و حنبلى مذهبلىدر . شافى مذهبي ايسه بو خصوصده معتدل بر مذهب اولارق تلىق اولونمقدهدر . عصرى تعبيره كوره الكليبرال و ده موقراتىق مذهب امام اعظم مذهبي اولوب ، اك محافظه كارلىرى ده مالكى و حنبلى مذهبلىدر .

يغمبرك و درت خليفه سنك وقاتى متعاقب يوقاريدىدە ذكر ايتديكم مختلف اسباب تاثيريله اسلاميه بر طاقم بدعتلر ، خرافلر قارىشمقلا مسلمانلارك اسلاميتك شكل اصليسندن اوزا قلاشديقلارنده شېه يوقدر . بالخاصه امويلىر دورندن اعتباراً اسلام يوردلرينك طرز اداره سنك انتخاب اساندىكى جمهوريت و ده موقراتىق شكلنى غائب ايدىر ك آريستوقراتىق سلطنت اساسنه تبدلى اسلاميتك شكل اصليسنك دكىشمەسندە

ونتيجه اعتباريله اسلام مدنيتنك ضياعنده وعالم اسلامك بوكونكي سياسي، اجتماعي ومدني وضعيتنده بويوك برعامل اولمشدر.

اسلاميتيه قاريشمقده اولان بوكي بدعتلره قارشو مبارزه تا حضرت عثمان دورنده باشلامشدر. بوفكري مبارزلري اكثريتله قانلي محاربه لر تعقيب ايلمشدر. اسلاميتي شكل اصليسنه - پيغمبر و صحابه لري دورنده كي شكلنه - كتيبرمك حقتنده بويوك مجاعده لرده بولنان وبويوك اثرلر تاليف ايدنه نلر مياننده : ابن تيميه، ابن قيم الجوزيه، الحافظ الذهبي، العماد بن كثير، جرير الطبري وعبدالرحمن بن رجب كي ذاتلري كوستره بيلير. موضوع بحثمز اولان وهاني مذهبي ايسه بواسكي مذهب لرك دوامندن عبارت اولوب ده اهل بدعتيه قارشى قلم مجاعده سيلاه ا كشتا تيميه رك جهاد مقدس اعلان ايتمش بر مذهبدر.

- ۲ -

بومذهب اون سكرنجي عصر ميلادينك اورنالرنده محمدامين عبدالوهاب طرفندن تأسيس ايديله رك مؤسسبنك باباسنه اضافله وهاني مذهبي ناميله شهرت بولمشدر. بومذهب دين اسلامي هر درلو بدعتلردن تصفيه ايدرك قرآن تعليماته وصحيح حديثلره، ديكر بر تعبيرله اسلاميتي حضرت محمد [ع. م.] و صحابه لري دورنده كي شكلنه كتيبرمك مقصديه تشكلى ايتمشدر. پيغمبر و اونك صحابه لري دورندن صوكره مختلف سبيلر نتيجه سنده مسلمانلر طرفندن دين اسلامك برر كني ياخود بر حكيمي كي تلقى اولونمش بدعتلردن تميزله رك اونى شكل اصليسنه ارجاع ايتمك فكري يكي بر فكر دكلدر. اسلام جماعتلري ايجريسند بويوكي فكرلر برقاج كرهلر دوغمش ايسه ده كنديه زمين بوله مدن سونمشدر. بالخاصه موغول استيلا لري دورلرنده مصر وسوريه ده كي حنبيلر بيان ايتديكمز طرزده اسلاميتي اصلاح ايتمك فكريني ايلري يه سور مشلردى. بودورده حنبلى مذهبي علماسنك اك مشهورلردن اولان ابن تيميه [۱] [۱۲۶۳ - ۱۳۲۸ م.] بوباده متعدد اثرلر تاليف ايدره رك

[۱] ابن تيميه حقتنده عرب وتورك معجم وقاموسلارنده وتاريخ كشافلرنده وبوعالمك ترجمه حائه غائد يازمىش آبرى رساله لرده موجود معلوماتدن باشقه بروفلمانك اثرنده [برلينده ۱۹۰۲ سنه سندمه مطبوع، ص: ۱۰۰-۱۰۵ ده] وپروفور قريشكينك [عربلر تاريخي، ج ۱، ص ۲۱۶-۲۱۷ ده] وعين مؤلفك [اسلام تاريخي] وبارنولنك [اسلام سلاله لري ۱] نام اثرلرنده وروسجه يازمىش ديكر متعدد اثرلرده مفيد معلومات واردر.

اسلامىيەتدە حادث اولان بدعتلەر قارشى جهاد مقدس اعلان ايتىك لزومندىن بحث ايتىشدر. ابن تيميه بوبادە يازمىش اولدىنى اثرلرندە برتا كرىدن باشقىسىندىن ، بوميانده پيغمبر واوليالردىن واهل قبوردن استعانه واستمدادى ، وشيىمدىكى مسلمانلردە معروف اولدىنى وجهله حضرت پيغمبرك قبرى بيله داخل اولدىنى حالده مقبرەلرى زيارت ايتىكى شرك اولاراق تلقى ايتىش وبوايشلر يىنە دوام ايدەنلرى مشركلردىن عد ايتىشدر . ابن تيميه تصوف واهل طريقته قارشى دە عين وضعيتدە بولونمىقدەدر . بو عالم نظرندە بو كى بدعتلىرى ارتىك ايدىن مسلمانلر مشرك اولدۇرىدىن بونۇرە قارشى جهاد فرىضدر .

ابن تيميه واونىك شا كىردلىرى طرفدىن تاليف ايدىمىش اثرلر دىرت عصر قادار اسلام عالمىك هر طرفندە ائىلە كىردىر يىلەرەك اوقونىش ومحمد بن عبدالوهابك نظهور يىنە قادار بوفكرلر بر نظريه اولاراق قالمىشدر .

— ۳ —

وهابى مذهبىنىك مؤسسى اولان محمد ، نجد ئولكىسىندە كوچى بر حياتلە ياشايان بنو تميم قىلەسنە منسوب فقير بر چويان اولان عبدالوهابك صلبىدىن دنيايە كلىشدر .
هجىرى ۱۱۱۶ سەنىدە دوغىش وهجىرى ۱۲۰۶ سەنىدە وفات (۱) ايتىشدر .

[۱] ابن عبدالوهابك ترجمە خالى يازان عرب مورخلىرىنە كورە ولادى ووفاقى قيد ايتىدىكى سەلەردەدر . أوروبا مورخلىرىندە بو خصوصەدە عربچە اثرلى مآخذ اخذ ايدەنلر هجىرى سەلەرى دوغرى اولاراق تىتىت ايتىشلىرىدر . فقط بو سەلەرى ميلادى سەلەرە تطبيق ايدىركن اكثريسى ياكلىشلىرىدر . بو خصوصەدە غرب لسانلرندە يازيلان اثرلر ك موثوقلرندىن معدود اولان برولمان اثرندە [ج ۲ ، ص ۳۹۰] ابن عبدالوهابك اثرندە كوستىلىش هجرتك ۱۲۰۶ سەنى ۱۷۹۱ ميلادى ايله تىتىت اولونىشلىرىدر . بروفيخارد ايسە وفاتى ميلادى ۱۷۸۷ سەنى قيد ايتىكەندەدر . فون قرومر وحى يكى اثرلردىن صاييلان [اسلام سلالەلىرى ، ص ۵۸۸ دە ، پترسبورغدە ۱۸۹۹ سەنىدە مطبوع] نام اثرندە بارتولد ، وغالچەيىر ابن عبدالوهابك تولدىنى ۱۷۲۰ ميلادىدە كوستىرىيورلر .

ئەيتىغ ، ابن عبدالوهابك تولدىنى هجىرى حسابلە ۱۱۱۶ سەنى اولاراق طوغرى كوستىرمىش ايسەدە ميلادى سەنى تديق ايتىدەن ۱۶۹۶ سەنى اولاراق قيد ايدىيور . بونلرى تىقىب ايدەن دىكر محررلردە بومۇللەرە اعتماد ايدەردەك تديقسىز مذكور ميلادى سەنلەرىنى نقل ايتىكەندەدر . وهابى مذهبى مؤسسنىك ولادى دوغرى اولاراق پروفىسور قىرىمىكى [عربلر

عربستان چولینک ایجرو سنده کی انک تنها برکوشده ، شهر وقصبلری آز اولان نجد تولک سنده کی علم دائره لری بویوک بر استعداد مالک اولان محمد بن عبدالوهاب قناعت بخش ایده جک بروضعیتده بولونمه یورلردی . محمد نجدک علم ساحه سنده کی بو وضعیتنی اعتباره آلارق تحصیل علوم ایچون عربستانک علم و معارف مرکز لری اولان دیکر شهر لرینه سفر ایتشد . ابتدا نجده یاقین اولان بصریه و اورادن بغداد و نهایت شام ، مدینه و مکه یه قادار کیده ره ک دینی تربیه سی اکیل ایتشد .

محمد بن عبدالوهاب هر یرده اسلاملرک حقیقی دیندن انحراف ایتمه کله بدعت و خرافه لره دالایق لرینی کوزی ایله کورمش و اسلامیتک مسلمانلر بیتمده معروف اولان شکلینک دینک شکل اصلیه یه توافقی ایتمه دیکی حقنده قناعت حاصل اولمشدر . اداری ، سیاسی و اجتماعی اسباب تأثیریه اسلامیتک طایفه لیه حق برشکه کیردیکنی و بوشکل دینیتک قرآن و درست حدیثلره قابل تألیف اولمادیغنی آکلامشدر . دماغنده بوکی فکر لر یرلشن محمد بن عبدالوهاب ابن تیمیه اثر لرینی تدقیقه باشلامش و بو اثر لر اوکا فنی و نظری برماخذ وظیفه سی ایفا ایتشد . [۱]

محمد ابن عبدالوهاب تخمیناً قرق یاشلرنده ایکن مجاهده میداننه آیلیمشدر . مجاهده سنده حال حاضرده کی اسلاملرک اسلامیتدن انحراف ایتش اولدق لرینی ، اسلامیتک شکل اصلیسندن عبارت اولان قرآن و درست حدیثلر ایله عمل ایتمه دک لرینی بیان [۲] ایتشد .

محمد ابن عبدالوهابک تعلیماته کوره مسلمانلرک پیغمبر و صحاب زماننده کی ساده و شریعتیه موافق اولان طرز حیاتیه رجعتلری لازمدیر . مسلمانلر هر ایشلرنده حضرت تارشینی ، ح ۱ ، ص ۱۹۱ ، ده ، ۱۹۱۱ سنه سنده موسقو واده مطبوع [عجرى ۱۱۱۶ میلادی ۱۷۰۳ سنه سی] و وفاتی ده عجرى [۱۲۰۶ سنه سی] و ملادی [۱۷۰۱ سنه سی] اولارق کوستریبور .

[۱] محمد ابن عبدالوهابک کندی ایلله استنساخ ایندیکی ابن تیمیه اثر لری لیدن کتبخانه سنده محفوظدر .

[۲] وهابى مذهبنک دینی قسمی آشاغیده درج اولونمشدر .

محمد (ع. م.) كى سىر شريفىنى رەبىر اتخاذايمەلىدىرلەر. ۋەھابى مەزھەبىنىڭ مۇسسەسى خەزىرىت
محمد (ع. م.) كى سىرىنى مەتەخرىن ئىزلىرىدىن ئاكرىمەدىن كاسكى مەخلىرىدىن، بالەخەسە
ابن ھىشام كى (۸۳۴ م دەۋقات) ئىرى واسطەسىلە تەدقىق ايتىشىدەر. [۱]

ابن عبد الوھاب كەندى تەلىماتى نىشەر ايتىك ايجون علماسى چوق شەدتلى
بەرسورتەدە مەقاومت كوستەرجەك اولان مەكە ۋە مەدەنە كەي شەھەرلىرى مەركەز اتخاذا
ايتەمدەن كەندىنىڭ ۋەتەن اصلىسى اولان نەجدى اختیار ايلەمەشەدەر. دەۋەتە كەندى
قىلەسەندەن باشلامش ايسەدە علماسى ابن عبد الوھاب كى فەكرىنى قەبۇل ايتەمدەن شەدتلى
بەرمەقاومتە قارشىلامشەدەر. قىلەسەنىڭ عوامى ايسە بايى طرف بەرۋەجەت ائىش ياخۇد
عەللىلە بەللك اولەرق مەخاسم اولمشەدەر. خەلاصە عبد الوھاب مەزھەبى كەندى ۋەتەنەندە
نەشەر ايدە مەبەرك ۋەتەننى تەرك ايتىشىدەر. ئائەلەسىلە بەرر ايلەن ايلە دولاشەرق ھەربەدە
شەدتلى مەقاومتەردە، تەلەككەلەرە مەروۇز قالمشەدەر. اكەتتەلە بۆتەلەككەلرى فەرار ۋەتەنلە
آتالامشەدەر. نەھىت ابن عبد الوھاب نەجد اولكەسەندە اھلىسى چوق اولان درەيە بە [۲]
كەش ۋە اۋرەدە كەندىنى ھەيە ايدە جەك ذاتى بولمشەدەر. بۇزات ايسە الشەيخ مەھمۇد بن السەعود دەر.
ابن السەعود، ۋەھابى مەزھەبى مۇسسەنىڭ بىيان ايتەدىكى اساسارى بۇتون قەلەبە
قەبۇل ايدەرك بۇ مەزھەب كى ھەيەسەنى التەزام ائىش ۋە مەزھەب كى مۇسسەسە سىقى بەرطەزەدە
باغلامق علامەتى اولقى اۋزەدە ابن عبد الوھاب كى قەزىلە از دەۋاج ايتىشىدەر. بۇ ۋەقە
۱۷۵۰ مەلادى سەھى رادەلرەندەدەر.

ابن السەعود ۋەھابى مەزھەبىنى ئولا كەندى اقربالرى ۋە قەبىلەسى بىتتەدە نەشەر ايتىشىدەر.
سۈككەدە بۇ مەزھەبە انتساب ايدەن قەبىلەسەنىڭ قەۋتەلە دىكەر قەۋمشۇ قەبىلەلرى دە ائمانە
كەتەرشەدەر. ابن السەعود اون بىش سەنەك مەمەدى بەرسە نەتىجەسەندە ۋەھابى مەزھەبىنى
بەسرە كۆر فەزەندە ۋەقە بۇجىرىن اطمەسە قەدار نەشەر ايتەككە مەۋافىق اولمشەدەر.
ابن عبد الوھاب ايسە ھىيەتەنىڭ سۈككە كۆنە قەدار مەزھەب كى شەيخى ۋە امامى اولاراق
مەزھەبە مەۋافىق اساسلەردە تەلىم ۋە تەربە ايلە اشتەغال ايتىشىدەر.

[۱] ابن عبد الوھاب، ابن ھىشام كى پەيغەمبەرك سىر شريفەسى خەقەندە يازمەش اولادىنى ئىرىنى
ھەمسەمانە، بالەخەسە كەندى يازانلەرنە پەيغەمبەرك سىرىنى قولاي بەرسورتەدە اۋكەرەك مەقەدەلە
اختەصار ايتىشىدەر.

[۲] ياخۇد درەيە ھەبەب كى مەروۇف دەر.

ابن السعودك وفاتى متعاقب خافى واوغلى عبدالعزيز (۱۷۶۵-۱۸۰۳ ميلادى)
 وهابى حكومتك اداره سنى آلته الهرق بومذهبى نشر خصوصنده بويوك موفقيتلىر نائل
 اولمشدر عبدالعزيز، بربريله غوغا و دائمى محاربه لر دولاييسيله برىشان برحاله كلش اولان
 بونولكه كى صيقى براداره آلته الهرق اطرافده كى قبيله لر دن متشكل بر حكومت وجوده
 كتير مك خصوصنده بويوك بر فعاليت كوسترمشدر . نهايت ۱۸ نجى عصر ك
 نهايتلىر ينه دوغرى بوتون نجد نولكه سنى سياسى براداره بر بطايتش واو دورده ايجه
 بر قوتو مالك اولان مسقط امامنى مغلوب ايدى درك عمانى ده كندى مملكتنه الحاق
 ايتمشدر . عبدالعزيز بونكه ده قناعت اتمه دن اودورده بغداد و مقدس شهر لرك
 ومصر نولكه سنىك صاحى اولان عثمانلى ايمپراطور لغنه قارشى ده آلنى قالدير مشدر .
 مذهبك شىخى اولان ابن عبدالوهابك كندى مى ايسه مذهبك بويوك بر موفقيته
 انتشارى كوروب (۱۲۰۶ هجرى - ۱۷۹۱ ميلادى) وفات ايتمشدر .
 وهابى شىخى اختيارلى دويسيله كور اولمشدى . ابن عبدالوهاب مذهبك عربستان
 مر كز لرنده انتشارى كور مش ايسه ده مذهبكه كوره مشركلك مر كز لرى اولان
 شيعيلرك كر بلاسيلاه سنيارك مكه ومدينه ده كى مزار لرينك وهابى قوه عسكر يه سى
 طرف دن تخريب اولونديغى كورده مهن وفات ايتمشدر .

۱۸۰۱ ميلادى سنه سنىك بهارنده عبدالعزيز اداره سنده كى وهابى قوتلى بغداد
 قربنده كى زنك ين كر بلا اوزرينه آق ين ايدى درك اوراده كى مزار لرى تخريب ايتمشرو
 قيمتدار اشيا لرى يغما ايتمشلردر . وهابى مذهبكه شك اوجاغى اولان كر بلا ده
 شهيد حسين ابن عليشك وديكر شيعى امام لرينك مزار لرى واردر . وهابيلر بورايه آق ين
 ايتدا كرنده بومزار لردى كى قيمتدار اشيا لردن آلتون اشيا ، مزار لرك دوشمه لرينه
 سريش خايلرى ، مزار لرك قيمتدار اورتولرى ، مزين شمعدانلى و مزار لرك
 خزينه لرنده موجود پارى لرى ايكيوز دوديه بوكليه رى وهابى يا تخته كوتور مشلردر .
 وهابيلر بو آق ينارنده ۵۰۰ كيشى قادار اولدر مشلر بوتون مزار لرى تخريب ايتمشلردر .
 بو وقعه دن چوق زمان كچمه دن ۱۸۰۳ ميلادى سنه سنده بوتون اسلام دنيا سنىك
 دىنى مر كزى اولان مكه يه وعينى سنه مدينه يه آق ين ايدى درك بوتون اسلام دنيا سنىك
 نظرد قنى كندى لرينه جاب ايتمشلردر . جامعا لرنده عثمانلى ايمپراطور لرينك ناما لرى
 ذكر ايتك عادى خطبه لر دن قالدير لمشدى . مكه ومدينه وهابيلرك بواسيتىلا لرى

آنساننده کربلا نك معروض اولدینی تخریبانه اوغرادى . کعبه دیوارینه قوشلش حجر اسود پارچه لکش و حرمك ایچرو سسندنه کی مقاملر ، خدیجه نك خانه سی و دیگر زیارتگاهلر تخریب اولنش و قیمتدار اشیلری وهابی مرکزینه کوتورلشددر . وهابیلرک مدینه یی استیلالری زماننده قسماً خراب اولاش مرقد نبوی ده یغمایدلش ، مدینه ده کی بوتون تربلر ، مزارلر تخریب ایدلشددر .

وهابی محررلرندن عبدالله [۱] وهابیلرک مککه کی یرمه لرینی شویله تصویر ایدییور : « بزم موحدلرک محارب فرقه لری ۱۲۱۸ هجری سنه سی محرمك ۸ نجی جمعه ایرتسی زوال وقتنده مککه مشرفه یه کیردیلر . مککه اشراقی ، علماسی و عمومیتله اهالیسی باش قوماندانلر سعوددن امان دیله دیلر . بونلر موحدین عسکرینک مککه یه دخولندن اول حج امیرلری و مککه امیری ایله برابر بزم عسکره قارشى حرب ایتمک ایچون اونلرله تماسده بولوشلردی . موحدین عسکرینک باش قوماندانی سعود بونلرک رجا لرینی اعتباره آلارق حرم شریفه التجا ایدهلرینه امان وردی .

« بز ، مککه مکرمه یه قرآنک امر ایتمدیکی وجهله کمال تواضعله ونا کیردن باشقه سندن قورقادیغمز حالده داخل اولدق . عسکرمن چوقلغنه رغماً صیقى بر انتظام ، ادب و شرفله کیردی . ارض حرمه کیردی زما ن هیج بر وهابی آغاچه آل اوزاتمادی ، هیج بر آوی قورقوماتدی ، قان آقیتادی ، قرآنک بیوردینی وجهله قربانلر بوغازلاندى

« وبرکولر وهیدرلو رسمی معامله لر قالدیریلدی ، توتونک محرمیتی حقتنده منادیلر چاغیردیلر ، توتون ادوانی و ناریکله وسائره پارچالاندى ، خشخاش صایلان و ایچیلن رلر تخریب اولوندی . جماعت نمازینه مداومت حقتنده امرلر ویریلدی . هانکی مذهبه منسوب اولورسه اولسون براممه متابعتله نماز قلناسی خصوصتده تبلیغاتده بولنلدى . فقط امامك دورت مذهبدن برینه منسوب اولماسی شرط ایدلشددر . مذهب رئیسى اما ز محمدن عبدالوهايك توحید حقتنده یازمش اولدینی رساله لری اهالی یه داغیدیلدی . »

وهابیلر پیغمبرک دیگر مسلمانلر کی تا کرینک عزیز براباچیسى اولدیغنه اعتقاد ایدهلر . فقط اوللرک بو اعتقادلری اولنک قبری اوزرنده کی تربیه یی محوسلرک پتی ، خرسیتیانلرک صنمی مثابه سنده شرک علامتلرندن عد ایلمه لرینه مانع دکلدر ، اونلر قبرلر اوزرنده کی جامعلری ، پیغمبرلرک و اولیالرک و سائر نك قبرلری اوزرینه بنا ایدلش تربیلری قرآنده مذکور طاغوتلردن [۲] بری اولارق تلق ایدرلر .

[۱] شعیبکی وهابی سلطانى عبدالعزیز ابن سعودك امریله مصرده ۱۳۴۲ هجری سنه سنده مطبوع [الهدیه السنیه و التحفة الوهابیه النجدیه] نام اثرک ۴۱ - ۴۴ صحیفه لرنده درج اولونش عبدالله بن محمد عبدالوهايك رساله سندن .

(۲) شیطان وهی ضلالتہ داعی اولان نسنه در .